

**ZBIEG ODPOWIEDZIALNOŚCI
KARNEJ
I ADMINISTRACYJNO-KARNEJ
JAKO ZBIEG REŻIMÓW
ODPOWIEDZIALNOŚCI
REPRESYJNEJ**

Anna Błachnio-Parzych

MONOGRAFIE

ZBIEG ODPOWIEDZIALNOŚCI KARNEJ I ADMINISTRACYJNO-KARNEJ JAKO ZBIEG REŻIMÓW ODPOWIEDZIALNOŚCI REPRESYJNEJ

Anna Błachnio-Parzych

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki
przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2013/09/D/HS5/04455

Stan prawny na 1 października 2016 r.

Recenzenci

Prof. dr hab. Lech K. Paprzycki

Prof. dr hab. Wojciech Radecki

Wydawca

Małgorzata Stańczak

Redaktor prowadzący

Joanna Tchorek

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Łamanie

Wolters Kluwer

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście známym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawoLubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2016

ISBN 978-83-8092-829-9

ISSN 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Niniejszą pracę dedykuję moim córkom:
Wiktorii i Hannie

Spis treści

Wykaz skrótów / 13

Wstęp / 19

Rozdział I

Odpowiedzialność represyjna a odpowiedzialność administracyjno-karna / 35

1. Pojęcie odpowiedzialności prawnej / 35
2. Odpowiedzialność represyjna jako kategoria odpowiedzialności niezależna od podziału na dziedziny prawa / 42
3. Kryteria wyróżnienia odpowiedzialności represyjnej / 50
  - 3.1. Wprowadzenie / 50
  - 3.2. Kryteria wyróżnienia odpowiedzialności represyjnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego / 51
  - 3.3. Kryteria wyróżnienia odpowiedzialności represyjnej w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / 66
  - 3.4. Kryteria wyróżnienia odpowiedzialności represyjnej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej / 76
  - 3.5. Odpowiedzialność administracyjno-karna jako odpowiedzialność represyjna – propozycja testu oceny / 79
4. Miejsce odpowiedzialności administracyjno-karnej w systemie odpowiedzialności represyjnej / 88
  - 4.1. Geneza odpowiedzialności administracyjno-karnej / 88
  - 4.2. Odpowiedzialność administracyjno-karna a inne reżimy odpowiedzialności represyjnej / 95

Rozdział II

Zbieg odpowiedzialności represyjnej – istota i ocena / 99

1. Zbieg odpowiedzialności represyjnej a zbieg przepisów / **99**
2. Tożsamość czynu jako przesłanka zbiegu odpowiedzialności / **108**
  - 2.1. Zarys pojęcia czynu w prawie karnym / **108**
  - 2.2. Tożsamość czynu / **117**
3. Zbieg przepisów a zbieg norm / **126**
4. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej jako sytuacja wymagająca interwencji prawodawcy / **133**
  - 4.1. Wprowadzenie / **133**
  - 4.2. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego / **135**
  - 4.3. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka / **148**
  - 4.4. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej / **157**
  - 4.5. Ocena zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej – wnioski / **162**

Rozdział III

Reguły wyłączenia wielości ocen prawnych a zewnętrzny zbieg przepisów / 174

1. Reguły wyłączenia wielości ocen prawnych – wprowadzenie / **174**
2. Reguły wyłączenia wielości ocen prawnych – przyczyny redukcji wielości ocen / **185**
3. Pomijalny zbieg przepisów zawierających normy sankcjonujące przynależne do różnych reżimów odpowiedzialności represyjnej / **192**
  - 3.1. Wprowadzenie / **192**
  - 3.2. Źródło obowiązku stosowania reguł wyłączenia wielości ocen prawnych / **195**
  - 3.3. Zakres i znaczenie zakazu multiplikacji deliktów penalnych / **201**
  - 3.4. Niepomijalny (rzeczywisty) zbieg przepisów jako podstawa stosowania dyrektyw rozstrzygania zbiegu przepisów / **204**
  - 3.5. Idealny zbieg deliktów penalnych a inne dyrektywy rozstrzygania zbiegu przepisów / **207**

- 3.6. Celowość korzystania z reguł wyłączania wielości ocen prawnych na przedpolu zastosowania dyrektywy opartej na modelu idealnego zbiegu deliktów penalnych / **213**
- 3.7. Odrębny charakter zbiegających się reżimów odpowiedzialności represyjnej / **217**

Rozdział IV

Dyrektywy rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w prawie polskim oraz w prawie wybranych krajów europejskich / 223

1. Dyrektywy rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w prawie polskim / **223**
  - 1.1. Wprowadzenie / **223**
  - 1.2. Dyrektywa zawarta w art. 38a ustawy o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza przez statki / **225**
  - 1.3. Dyrektywa zawarta w art. 24 ust. 1b–1d ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych / **230**
  - 1.4. Dyrektywa zawarta w art. 92a ust. 5 ustawy o transporcie drogowym / **234**
  - 1.5. Dyrektywa zawarta w art. 111 ust. 2 ustawy o podatku od towarów i usług / **237**
  - 1.6. Dyrektywa zawarta w art. 25 ustawy o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych / **243**
  - 1.7. Dyrektywa zawarta w art. 129 ustawy o bezpieczeństwie morskim / **247**
  - 1.8. Dyrektywa zawarta w art. 87 ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów / **250**
2. Dyrektywy rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w wybranych krajach europejskich / **255**
  - 2.1. Wprowadzenie / **255**
  - 2.2. Dyrektywy przewidziane w prawie angielskim / **255**
    - 2.2.1. Odpowiedzialność za czyny bezprawne zagrożone sankcją *civil penalty* / **255**
    - 2.2.2. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w prawie angielskim / **264**
  - 2.3. Dyrektywy przewidziane w prawie niemieckim / **274**

- 2.3.1. Odpowiedzialność administracyjno-karna w prawie niemieckim / 274
- 2.3.2. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w prawie niemieckim / 278
- 2.4. Dyrektywy przewidziane w prawie czeskim / 288
  - 2.4.1. Odpowiedzialność administracyjno-karna w prawie czeskim / 288
  - 2.4.2. Zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w prawie czeskim / 291

Rozdział V

Modele rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / 297

1. Dyrektywy a modele rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / 297
2. Brak dyrektywy rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / 302
3. Modelowe ujęcie sposobów rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / 312
  - 3.1. Wprowadzenie / 312
  - 3.2. Model rozstrzygnięcia zbiegu na płaszczyźnie wykonania kary / 317
  - 3.3. Model rozstrzygnięcia zbiegu na płaszczyźnie wymiaru kary / 322
  - 3.4. Model rozstrzygnięcia zbiegu na płaszczyźnie proceduralnej / 327
  - 3.5. Model rozstrzygnięcia zbiegu na płaszczyźnie materialnoprawnej / 335
4. Modele rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej w przypadku zmiany założenia w przedmiocie odrębnego prowadzenia postępowań / 338

Rozdział VI

Ocena dyrektyw rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / 354

1. Kryteria oceny dyrektyw rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / 354

- 1.1. Wprowadzenie / **354**
  - 1.2. Kryterium oceny dyrektyw rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej z perspektywy zasady *ne bis in idem* / **360**
  - 1.3. Kryterium oceny dyrektyw rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej z perspektywy zasady proporcjonalności / **380**
    - 1.3.1. Ocena stopnia realizacji zasady ochrony dóbr prawnych / **380**
    - 1.3.2. Ocena stopnia realizacji zasady zakazu nadmiernej ingerencji w konstytucyjne wolności i prawa człowieka / **385**
  2. Dyrektywy oparte na poszczególnych modelach rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej – ocena / **388**
    - 2.1. Ocena dyrektyw opartych na modelu rozstrzygania zbiegu na płaszczyźnie wykonania kary / **388**
    - 2.2. Ocena dyrektyw opartych na modelu rozstrzygania zbiegu na płaszczyźnie wymiaru kary / **393**
    - 2.3. Ocena dyrektyw opartych na modelu rozstrzygania zbiegu na płaszczyźnie proceduralnej / **395**
    - 2.4. Ocena dyrektyw opartych na modelu rozstrzygania zbiegu na płaszczyźnie materialnoprawnej / **402**
  3. Ocena dyrektyw opartych na modelach rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej dopuszczalnych w przypadku zmiany założenia w przedmiocie odrębnego prowadzenia postępowań / **405**
  4. Propozycja wyboru dyrektywy rozstrzygania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej / **414**
- Zakończenie / **425**
- Bibliografia / **431**

Wykaz skrótów

Akty prawne

- d.f.p.** ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o odpowiedzialności za naruszenie dyscypliny finansów publicznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 168 z późn. zm.)
- EKPC** Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.)
- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
- k.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137 z późn. zm.)
- k.k.s.** ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.)
- k.p.a.** ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23 z późn. zm.)
- k.p.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)
- k.p.s.w.** ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 395 z późn. zm.)

- k.w.** ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1094 z późn. zm.)
- KPP** Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE C 303 z 14.12.2007, s. 1, z późn. zm.)
- Konstytucja** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- KWUS** Konwencja wykonawcza do Układu z Schengen z dnia 14 czerwca 1985 r. między Rządami Państw Unii Gospodarczej Beneluksu, Republiki Federalnej Niemiec oraz Republiki Francuskiej w sprawie stopniowego znoszenia kontroli na wspólnych granicach (Dz. Urz. UE 239 L z 22.10.2000, s. 19, z późn. zm.)
- MPPOiP** Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167)
- OWiG** Gesetz über Ordnungswidrigkeiten in der Fassung der Bekanntmachung vom 19. Februar 1987 (BGBl. I S. 602), das durch Artikel 4 Absatz 55 des Gesetzes vom 18. Juli 2016 (BGBl. I S. 1666) geändert worden ist (niemiecki kodeks przekroczeń porządkowych)
- Protokół nr 7** Protokół nr 7 sporządzony dnia 22 listopada 1984 r. w Strasburgu do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (Dz. U. z 2003 r. Nr 42, poz. 364)
- Rozporządzenie nr 1/2003** rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu (Dz. Urz. UE 1 L z 4.01.2003, s. 1, z późn. zm.)
- Rozporządzenie nr 1973/2004** rozporządzenie Komisji (WE) nr 1973/2004 z dnia 29 października 2004 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003 w sprawie systemów wsparcia przewi-

dzianych w tytułach IV i IVa tego rozporządzenia oraz wykorzystania gruntów zarezerwowanych do produkcji surowców (Dz. Urz. UE 345 L z 20.11.2004, s. 1)

- StGB** Strafgesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998, BGBl. I S. 3322), das durch Artikel 16 des Gesetzes vom 18. Juli 2016 (BGBl. I S. 1679) geändert worden ist (niemiecki kodeks karny)
- StPO** Strafprozeßordnung in der Fassung der Bekanntmachung vom 7. April 1987, BGBl. I S. 1074, 1319), die zuletzt durch Artikel 2 des Gesetzes vom 8. Juli 2016 (BGBl. I S. 1610) geändert worden ist (niemiecki kodeks postępowania karnego)
- öSTGB** Bundesgesetz vom 23. Januar 1974 über die mit gerechtlcher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) (BGBl. Nr 60/1974), Letzte Änderung BGBl I Nr 154/2015 (austriacki kodeks karny)
- ustawa o VAT** ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 710 z późn. zm.)
- u.s.u.s.** ustawa z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 963)
- z.z.m.s.** ustawa z dnia 16 marca 1995 r. o zapobieganiu zanieczyszczeniu morza przez statki (Dz. U. z 2015 r. poz. 434 z późn. zm.)

Czasopisma i wydawnictwa promulgacyjne

- AC** Appeals Cases
- BGBI** Bundesgesetzblatt (niemiecki federalny Dziennik Ustaw) albo Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich (austriacki Dziennik Ustaw)

Crim LR	Criminal Law Review
CzPKiNP	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
IRLR	Industrial Relations Law Reports
KSP	Krakowskie Studia Prawnicze
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
NP	Nowe Prawo
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Woj- skowa
OSNwSK	Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Kar- nych
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy, seria A
PiP	Państwo i Prawo
PPK	Przegląd Prawa Karnego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
PUG	Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
Sb.	Sbírka zákonů (czeski Dziennik Ustaw)
YARS	Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace z Prawa Własności Intelektualnej
ZNUMK	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu
ZNUG	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Prawo

Inne

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
-------------	------------------------------------

EWCA Civ	England and Wales Court of Appeal Civil Division
EWHC Ch	England and Wales High Court Chancery Division
HMRC	Her Majesty Revenue and Customs
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
OWi	Ordnungswidrigkeit
Prezes UOKiK	Prezes Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
TSUE	Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny
ZUS	Zakład Ubezpieczeń Społecznych

Wstęp

„Trudno to pogodzić z poczuciem prawnym społeczeństwa. Poczucie to sprowadza się w tej mierze do przekonania o słuszności następującego ciągu myślowego: jeden czyn, jedno postępowanie, jedna kara”. Te słowa S. Waltosia zawarte w artykule *Kolizja postępowania karnego i karno-administracyjnego*¹, opublikowanym w 1961 r., są wciąż aktualne. Wprawdzie dotyczyły one postępowania w przedmiocie odpowiedzialności za przestępstwo oraz odpowiedzialności karno-administracyjnej, czyli odpowiedzialności, która stanowiła stadium rozwoju odpowiedzialności za wykroczenia, a nie tytułowej odpowiedzialności administracyjno-karnej, ale zarzuty sformułowane przez S. Waltosia w przywołanym artykule można odnieść obecnie zarówno do zbiegu odpowiedzialności za przestępstwo oraz za wykroczenie, pomimo treści art. 10 § 1 k.w. zawierającego dyrektywę rozstrzygnięcia tego zbiegu, jak i do zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej².

Tematem niniejszej pracy jest zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej, gdyż stanowi on obecnie zagadnienie wymagające pilnej interwencji prawodawcy³. Przyjęte przez prawodawcę dyrektywy rozstrzygnięcia zbiegu tych reżimów odpowiedzialności represyjnej⁴, które składają się na

¹ Palestra 1961, nr 12, s. 23.

² Zasygnalizować należy, że zarzuty te odnieść można również do zbiegu odpowiedzialności za przestępstwo lub wykroczenie oraz odpowiedzialności za przestępstwo lub wykroczenie skarbowe w sytuacji, gdy prowadzone są odrębne postępowania. Więcej na ten temat w podrozdziale V.4.

³ Jeśli chodzi o sposób rozumienia pojęcia zbiegu odpowiedzialności, odesłać należy do podrozdziału II.1, gdzie przedstawione zostało jego znaczenie w relacji do pojęcia zbiegu przepisów.

⁴ Słowo „reżim” używane jest w niniejszej pracy w znaczeniu „ustalony tryb postępowania” [tak m.in. S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 4, Warszawa 2003, s. 87]. W języku

przyjęty tu zakres pojęcia odpowiedzialności karnej, o czym będzie mowa dalej, budzą zastrzeżenia m.in. z perspektywy ich zgodności z zasadą *ne bis in idem*. Jednak w odniesieniu do zbiegu odpowiedzialności za przestępstwo i wykroczenie (art. 10 k.w.), jak i zbiegu odpowiedzialności za przestępstwo i przestępstwo skarbowe, przestępstwo i wykroczenie skarbowe, przestępstwo skarbowe i wykroczenie oraz wykroczenie skarbowe i wykroczenie (art. 8 k.k.s.) prawodawca ustanowił dyrektywy rozstrzygnięcia takiego zbiegu. Redukują one wprawdzie konsekwencje wielości ocen prawnych tego samego czynu jedynie w zakresie dolegliwości wynikających z orzeczonych kar i nie wykluczają prowadzenia odrębnych postępowań dotyczących zbiegających się reżimów odpowiedzialności represyjnej, ale w odniesieniu do zbiegu odpowiedzialności karnej i odpowiedzialności administracyjno-karnej brak dyrektywy dotyczącej wszystkich tego rodzaju zbiegów odpowiedzialności, która redukowałaby konsekwencje tego zbiegu chociażby na etapie wykonania orzeczonych kar. Prawodawca ustanowił bowiem dyrektywy rozstrzygnięcia takiego zbiegu jedynie w nielicznych przypadkach.

Szczególny charakter tego zbiegu wynika również z braku formalnego wydzielenia odpowiedzialności administracyjno-karnej w ramach odpowiedzialności administracyjnej. Wprawdzie ustawodawca często wymienia czyny zabronione, za które grozi taka odpowiedzialność, w odrębnym rozdziale ustawy, w którego tytule używa zwrotu „kary pieniężne”⁵, ale nie jest konsekwentny, gdyż równie często znamiona takich typów czynów zabronionych umieszczone są w rozdziale, w którego tytule znajduje się odwołanie do sankcji administracyjnych albo odpowiedzialności administracyjnej⁶

---

ogólnym bywa ono rozumiane również jako system rządów, w którym władza stosuje przemoc [S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik...*, s. 87]. Podkreślić jednak należy, że w języku specjalistycznym nawet termin „reżim polityczny” nie ma wydźwięku pejoratywnego. Rozumiany jest jako „styl rządzenia określający faktyczne stosunki pomiędzy strukturami organizacyjnymi państwa a społeczeństwem”. Reżimy polityczne dzieli się na demokratyczne i autokratyczne (zob. M. Gęsicki, *Mały leksykon prawniczy*, Warszawa 1997, s. 248).

⁵ Przykładowo w ustawie z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 184 z późn. zm.) dział VII zatytułowany „Kary pieniężne” oraz w ustawie z dnia 12 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz. U. z 2013 r. poz. 21 z późn. zm.) rozdział 2 w dziale X zatytułowany „Administracyjne kary pieniężne”.

⁶ Przykładowo w ustawie z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 94 z późn. zm.) dział VIII zatytułowany „Sankcje administracyjne za naruszenie przepisów”.

bądź wśród innych przepisów ustawy bez jakiegokolwiek wyodrębnienia⁷. Dlatego ich umiejscowienie w tej samej części ustawy nie stanowi wyrazu podjęcia przez prawodawcę decyzji o wyodrębnieniu odpowiedzialności administracyjno-karnej w ramach odpowiedzialności administracyjnej.

W związku z powyższym sytuacja, w której prowadzone są – niezależnie od siebie – postępowanie karne oraz postępowanie administracyjne i w rezultacie tych postępowań tej samej osobie, w związku z tym samym czynem, przypisana zostaje odpowiedzialność i orzeczone zostają sankcje za więcej niż jeden delikt penalny, wymaga przede wszystkim stwierdzenia, czy w tym konkretnym przypadku zachodzi zbieg odpowiedzialności represyjnej. Konieczne jest zbadanie, czy odpowiedzialność uregulowana przez prawodawcę jako administracyjna ma charakter odpowiedzialności administracyjno-karnej. Zbieg odpowiedzialności karnej i odpowiedzialności administracyjnej niemającej charakteru represyjnego może w niektórych przypadkach być oceniony negatywnie, przykładowo, jako niezgodny z zasadą proporcjonalności. Jeśli jednak zostanie stwierdzony represyjny charakter odpowiedzialności administracyjnej, to do oceny takiego zbiegu możliwe będzie zastosowanie również innego kryterium oceny, a mianowicie jego zgodności z zasadą *ne bis in idem*. Ten brak formalnego wyodrębnienia odpowiedzialności administracyjno-karnej sprawia, że zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej stanowi zagadnienie o większym stopniu trudności niż zbieg innych reżimów odpowiedzialności represyjnej.

Tymczasem prawodawca ogranicza się najczęściej do zmian dotyczących kształtu tej odpowiedzialności, do których został zobowiązany w orzeczeniach TK. Warto przytoczyć fragment uzasadnienia wyroku TK z dnia 18 listopada 2010 r., P 29/09⁸, w którym dokonał on trafnej diagnozy obecnej sytuacji. Stwierdzono w nim, że: „obok oficjalnego trybu pociągania do odpowiedzialności za czyny bezprawne wyczerpujące znamiona przestępstwa lub wykroczenia, zawinione przez sprawcę, opartego na kodeksach karnych, rozwija się poboczny nurt represjonowania za pomocą sankcji ekonomicznych, często bardziej dolegliwych niż grzywny przewidziane przez prawo karne lub prawo wykroczeń, stosowanych bez zachowywania standardów

⁷ Przykładowo art. 24 ust. 1a ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 963).

⁸ OTK-A 2010, nr 9, poz. 104.

ochronnych obowiązujących w postępowaniu karnym, w szczególności winy jako przesłanki odpowiedzialności, prawa do obrony i zasady *ne bis in idem*". Podkreślono tym samym, że w odniesieniu do odpowiedzialności administracyjno-karnej mamy do czynienia z problemem o charakterze systemowym, a nie problemem wynikającym z jednostkowych przypadków zbiegu, co do których TK zobowiązał prawodawcę do wprowadzenia określonych zmian. Koniecznych zmian wymaga nie tylko zapewnienie zgodności dotyczących jej regulacji z zasadą *ne bis in idem*, ale także innymi zasadami dotyczącymi podstaw odpowiedzialności represyjnej oraz postępowania w przedmiocie tej odpowiedzialności.

Z uwagi na wyżej wskazane problemy zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej uczyniony został głównym przedmiotem niniejszej pracy. Zaznaczyć jednak należy, że prowadzone tu rozważania, w zakresie, w jakim nie odnoszą się do specyfiki odpowiedzialności administracyjno-karnej, mają znaczenie także dla zbiegu innych reżimów odpowiedzialności represyjnej.

Główny problem badawczy, jaki został sformułowany w tej pracy, sprowadza się do pytania, czy i dlaczego zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej wymaga interwencji prawodawcy. Pozytywna odpowiedź na to pytanie prowadzi do sformułowania kolejnego zagadnienia wymagającego zbadania, a mianowicie pożądanego sposobu rozwiązania tego problemu przez prawodawcę. Te dwa główne zagadnienia wymagały wskazania problemów badawczych o charakterze pomocniczym. Kompozycja niniejszej pracy została podporządkowana kolejności, w jakiej wspomniane główne i pomocnicze problemy wymagają rozwiązania.

W związku z tym, że delikty administracyjne, za które grozi odpowiedzialność represyjna, nie zostały formalnie wyodrębnione spośród pozostałych deliktów administracyjnych, przede wszystkim konieczne było odwołanie się do pojęcia odpowiedzialności represyjnej. Dlatego rozdział I niniejszej pracy poświęcony został specyfice odpowiedzialności represyjnej oraz kryteriom umożliwiającym stwierdzenie takiego charakteru odpowiedzialności wyróżnianym w orzecznictwie TK, ETPC i TSUE. W rozdziale tym sformułowana została również propozycja testu oceny odpowiedzialności jako odpowiedzialności represyjnej. Ostatni podrozdział tej części pracy poświęcony

został natomiast miejscu odpowiedzialności administracyjno-karnej w systemie odpowiedzialności represyjnej. Przed przystąpieniem do oceny zbiegu tej odpowiedzialności z odpowiedzialnością karną i wskazaniem sposobów jego rozstrzygnięcia należało odpowiedzieć na pytanie, czy prawodawca nie powinien zrezygnować z tego reżimu odpowiedzialności, skoro z jego funkcjonowaniem w obecnym kształcie wiąże się tak wiele problemów wymagających jego interwencji. Podjęcie takiej decyzji oznaczałoby dezaktualizację rozstrzyganych w tej pracy problemów w zakresie, w jakim dotyczą one specyfiki tej odpowiedzialności.

Kolejnym zagadnieniem badawczym o charakterze pomocniczym w stosunku do głównego problemu była istota zbiegu odpowiedzialności represyjnej. Aby dokonać oceny takiego zbiegu, a następnie formułować sposoby jego rozstrzygnięcia, konieczna jest świadomość tego, na czym polega ten stan rzeczy. W niniejszej pracy przyjęto, iż zbieg odpowiedzialności represyjnej to zbieg przepisów o charakterze zewnętrznym⁹, czyli zbieg przepisów zawierających znamiona czynów zabronionych, uregulowanych jako przynależne do różnych reżimów odpowiedzialności represyjnej. Dlatego konieczne było odniesienie się do istoty zbiegu przepisów oraz tożsamości czynu jako zagadnienia kluczowego dla stwierdzenia zbiegu przepisów. W związku z tym, że termin „zbieg przepisów” stanowi termin techniczny, dotyczący zbiegu norm wynikających z tych przepisów, jego desygnat poddano analizie także z perspektywy charakteru zbiegających się struktur normatywnych.

W dalszej części rozdziału II znalazły się rozważania poświęcone głównemu problemowi badawczemu, a mianowicie odpowiedzi na pytanie, czy zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej zasługuje na negatywną ocenę i wymaga interwencji prawodawcy. Analiza orzecznictwa TK, ETPC i TSUE pozwoliła na stwierdzenie, że jest on niezgodny z zasadą *ne bis in idem* oraz zasadą proporcjonalności. W ostatniej części tego rozdziału sformułowane zostały także inne przyczyny negatywnej oceny takiego zbiegu odpowiedzialności.

Uzyskane rozwiązanie problemu badawczego założonego na początkowym etapie pracy pozwoliło na sformułowanie kolejnego zagadnienia badawczego.

⁹ Zob. P. Kardas, *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym. Analiza teoretyczna*, Warszawa 2011, s. 499. Więcej na temat tego terminu w podrozdziale II.1.

Negatywna ocena zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej umożliwiła stwierdzenie, że przyczyną tej oceny nie są wynikające ze zbiegających się przepisów normy sankcjonujące, ale brak mechanizmu rozstrzygnięcia ich zbiegu. Dlatego kolejne rozdziały pracy poświęcone zostały rozwiązaniu problemu sprowadzającego się do pytania, jak powinien zostać rozstrzygnięty zbieg odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej.

Poszukując tych rozwiązań, w pierwszej kolejności należało się odnieść do reguł wyłączenia wielości ocen prawnych. Dzięki zastosowaniu tych reguł interpretacyjnych możliwe jest wyeliminowanie wielości ocen prawnych tego samego czynu poprzez wykładnię wynikających ze zbiegających się przepisów norm. Reguły te przedstawione zostały w rozdziale III pracy. W związku z zakwestionowaniem w ostatnich latach tezy o logicznym charakterze reguły specjalności konieczne było postawienie pytania o podstawy stosowania tych reguł. Problem ten ma ogromne znaczenie praktyczne. Przyjęcie, że reguła specjalności nie ma charakteru logicznego, oznacza, iż dopuszczalne są wyjątki od niej. Poza tym stwierdzenie możliwości zastosowania reguł wyłączenia wielości ocen prawnych do zbiegu przepisów zawierających znamiona czynów zabronionych uregulowanych jako przynależne do odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej oznacza zajęcie stanowiska sprzecznego z uchwałą składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r., I KZP 19/12¹⁰. Dlatego druga część tego rozdziału poświęcona została dyskursowi z argumentami przedstawionymi przez SN oraz aprobującymi jego stanowisko glosatorami.

Kolejne rozdziały pracy dotyczą poszukiwania sposobu rozwiązania zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej, gdy ów zbieg ma charakter niepomijalny. W tym celu w rozdziale IV zostały poddane analizie dyrektywy, które w odniesieniu do konkretnych przypadków takiego zbiegu ustanowił polski prawodawca. Interpretacja przepisów zawierających te dyrektywy musiała zostać poprzedzona oceną represyjnego charakteru takiej odpowiedzialności administracyjnej. Następnie zbadane zostały regulacje w tym zakresie w prawie angielskim, niemieckim i czeskim. Przedstawienie rozwiązań przyjmowanych w tych krajach również zostało poprzedzone uzasadnieniem identyfikacji określonego reżimu odpowiedzialności repre-

---

¹⁰ OSNKW 2013, nr 2, poz. 13.

syjnej jako odpowiadającego charakterowi odpowiedzialności określanej w polskiej nauce jako odpowiedzialność administracyjno-karna.

Rozdział V poświęcony został natomiast sformułowaniu – na podstawie dyrektyw przedstawionych w rozdziale IV oraz innych rozwiązań przyjmowanych przez prawodawcę polskiego i prawodawców innych krajów – modeli rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej. W pracy przeanalizowane zostały przede wszystkim te modele, na których mogą się opierać dyrektywy, gdy w przedmiocie zbiegających się reżimów odpowiedzialności represyjnej prowadzone są odrębne postępowania. Taka sytuacja ma miejsce w przypadku zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej, ale również odpowiedzialności za przestępstwo i za wykroczenie. Jedynie w przypadku zbiegu odpowiedzialności za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe oraz odpowiedzialności za przestępstwo lub wykroczenie możliwe jest prowadzenie odrębnych postępowań albo jednego postępowania. Przyjmując jednak, że to założenie o prowadzeniu odrębnych postępowań mogłoby ulec zmianie, gdy mamy do czynienia ze zbiegiem odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej, w tej części pracy przedstawione zostały również modele rozstrzygnięcia zbiegu przepisów, które znajdują zastosowanie w odniesieniu do wewnętrznego zbiegu przepisów.

W rozdziale VI sformułowane zostały kryteria oceny dyrektyw rozstrzygnięcia wspomnianego zbiegu odpowiedzialności. Następnie z ich perspektywy dokonana została ocena tych dyrektyw. Wzięto przy tym pod uwagę możliwość występowania w ramach dyrektyw opartych na tym samym modelu ich różnych odmian. Rozdział ten zawiera wnioski dotyczące rozwiązania drugiego głównego problemu badawczego sformułowanego w niniejszej pracy, a mianowicie wyboru pożądanego sposobu rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej. Zaznaczyć należy, że aby prowadzone tu rozważania miały znaczenie nie tylko dla uzasadnienia podjętej przez autorkę decyzji co do wyboru pożądanego kształtu dyrektywy rozstrzygnięcia zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej, lecz mogły stanowić materiał pozwalający na weryfikację tej decyzji i zajęcie własnego stanowiska przez czytelnika, konieczne było wyraźne oddzielenie części pracy, w której zostały sformułowane modele, od tej, w której dokonana została ocena opartych na nich dyrektyw.

Jeśli chodzi o metody badawcze, to w niniejszej pracy zastosowana została metoda dogmatyczno-formalna oraz prawnoporównawcza. Skorzystanie z tej drugiej metody uzasadnione było potrzebą poszerzenia materiału badawczego pozwalającego na sformułowanie możliwych rozwiązań zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej.

Już w tym miejscu poczynić należy niezbędne uwagi dotyczące używanej w pracy terminologii. Otóż posługuję się terminem „odpowiedzialność karna” w odniesieniu do odpowiedzialności za przestępstwo, wykroczenie, przestępstwo skarbowe i wykroczenie skarbowe. Taki jego zakres koresponduje z pojęciem prawa karnego *sensu largo*¹¹. Jeśli chodzi natomiast o pojęcie „odpowiedzialności represyjnej” i kryteria jej wyróżnienia, to poświęcone im zostały wywody zawarte w podrozdziale I.2. Pojęcie to ma najszerszy zakres i obejmuje wszystkie reżimy odpowiedzialności spełniające kryteria, o których będzie mowa w podrozdziale I.3.

Uzasadnić należy jednak posługiwanie się w niniejszej pracy przymiotnikiem „represyjna” dla określenia tej odpowiedzialności. Używanie tego terminu ma związek z pełnioną przez tę odpowiedzialność funkcją. W taki sposób określa ją Trybunał Konstytucyjny¹². Przymiotnik „represyjny”, jako charakteryzujący przepisy stanowiące podstawę pociągnięcia do odpowiedzialności o takim charakterze, przywołany został przez Trybunał Konstytucyjny po raz pierwszy w orzeczeniu z dnia 1 marca 1994 r., U 7/93¹³. Podkreślić należy,

---

¹¹ Zob. A. Marek, *Pojęcie prawa karnego, jego funkcje i podział* (w:) *System prawa karnego*, red. A. Marek, t. 1, *Zagadnienia ogólne*, red. A. Marek, Warszawa 2010, s. 34; J. Majewski, *O wybranych pojęciach odpowiedzialności karnej* (w:) P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Państwo prawa i prawo karne*, t. 2, Warszawa 2012, s. 311–333.

¹² Wyroki TK: z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103; z dnia 24 stycznia 2006 r., SK 52/04, OTK-A 2006, nr 1, poz. 6; z dnia 15 stycznia 2007 r., P 19/06, OTK-A 2007, nr 1, poz. 2; z dnia 15 października 2013 r., P 26/11, OTK-A 2013, nr 7, poz. 99.

¹³ OTK 1994, nr 1, poz. 5. Warto zacytować fragment uzasadnienia tego orzeczenia, z którego wynika, że Trybunał nie tylko użył przymiotnika „represyjny” dla określenia charakteru konkretnej sankcji wynikającej z określonego przepisu, ale również odnosił go do pewnej grupy przepisów: „Przy założeniu, że tak było w istocie, przepis art. 70 ust. 2 pkt 3 prawa celnego miałby charakter nie tyle administracyjno-finansowy – jak przy przedstawionym wyżej rozumieniu opłaty – lecz charakter represyjny czy quasi-karny. Wówczas jednak do przepisu o takim charakterze musiałyby stosować się te wszystkie wymagania szczególne, które przepisy konstytucyjne wiążą z przepisami represyjnymi, a nie odnoszą ich do przepisów administracyjnych”.

że najczęściej odnoszony jest on do „prawa” lub „przepisów”¹⁴. W ten sposób określa się przepisy, które zawierają normy dotyczące tej odpowiedzialności. Dlatego, chociaż przywoływane w dalszej części niniejszej pracy wypowiedzi Trybunału Konstytucyjnego częściej będą się odnosić do „przepisów represyjnych” bądź „prawa represyjnego”, to mają bezpośrednie znaczenie dla „odpowiedzialności represyjnej”. Poza tym w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego znaleźć można także inne sformułowania, a mianowicie: przepisy sankcjonująco-dyscyplinujące¹⁵, quasi-karne¹⁶. Chociaż w literaturze podawany jest w wątpliwość zakres tych poszczególnych pojęć¹⁷, to Trybunał, posługując się terminem „prawo represyjne”, często jednocześnie wskazuje jako zamienne jedno z wymienionych sformułowań¹⁸.

Ten sam zakres desygnatów obejmować ma pojęcie prawa karnego *sensu largissimo*, zaproponowane przez W. Radeckiego¹⁹. Korzystanie jednak z tego terminu, podobnie jak z pojęcia prawa karnego rozumianego autonomicznie, czyli takiej nomenklatury, której komponentą jest termin używany dla określenia części jego desygnatów, mogłoby prowadzić do nieporozumień i wymagałoby każdorazowego zastrzeżenia, że chodzi o odpowiedzialność karną rozumianą autonomicznie czy *sensu largissimo*.

Nie można jednak pominąć krytyki terminu „odpowiedzialność represyjna”, przeprowadzonej przez sędziego TK A. Rzeplińskiego w zdaniu odrębnym

¹⁴ Wyroki TK: z dnia 1 marca 1994 r., U 7/93, OTK 1994, nr 1, poz. 5; z dnia 8 lipca 2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; z dnia 2 września 2008 r., K 35/06, OTK-A 2008, nr 7, poz. 120; z dnia 20 maja 2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53.

¹⁵ Wyroki TK: z dnia 1 marca 1994 r., U 7/93, OTK 1994, nr 1, poz. 5; z dnia 8 lipca 2003 r., P 10/02, OTK-A 2003, nr 6, poz. 62; z dnia 20 maja 2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53; z dnia 30 września 2014 r., U 4/13, OTK-A 2014, nr 8, poz. 97.

¹⁶ Wyrok TK z dnia 18 lipca 2013 r., SK 18/09, OTK-A 2013, nr 6, poz. 80. Termin „przepisy quasi-karne” wskazuje jednak na węższy zakres desygnatów niż ten, do którego odnosi się termin „prawo represyjne”. To ostatnie obejmować bowiem będzie nie tylko przepisy niby-karne lub prawie karne, ale także te, co do których nie ma wątpliwości, że stanowią one przepisy prawa karnego.

¹⁷ Zob. M. Sławiński, *Pojęcie tzw. przepisów o charakterze represyjnym – uwagi na tle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, Przegląd Sejmowy 2013, nr 5, s. 76.

¹⁸ Zob. orzeczenie TK z dnia 1 marca 1994 r., U 7/93, OTK 1994, nr 1, poz. 5; wyrok TK z dnia 20 maja 2014 r., K 17/13, OTK-A 2014, nr 5, poz. 53.

¹⁹ W. Radecki, *Ochrona środowiska w polskim prawie karnym*, cz. 1, *Pojęcie i zakres prawa karnego środowiska*, Monitor Prawniczy 1997, nr 12, s. 490.

do wyroku TK z dnia 21 października 2014 r., P 50/13²⁰. Podniesione argumenty dotyczyły m.in. wypowiedzi doktryny prawa cywilnego, których przedstawiciele optowali przeciwko pełnieniu przez odpowiedzialność cywilną funkcji represyjnej. Podkreślić jednak należy, że sprecyzowania wymaga, co było przedmiotem tej krytyki. Czym innym jest bowiem stanowisko co do kształtu określonej instytucji, jej treści, wynikających z niej konsekwencji, a czym innym używanie dla jej oddania określonego terminu. Z cytowanych w zdaniu odrębnym wypowiedzi wynikało, że ich autorzy opowiadali się przeciwko temu, by prawo cywilne służyło karaniu sprawcy szkody. Bez względu na to, jaka nazwa byłaby użyta dla oddania nadmienionych cech instytucji prawa cywilnego, ta krytyka byłaby aktualna.

Z kolei przywołane w zdaniu odrębnym wypowiedzi K. Krajewskiego dotyczące roli prawa karnego w terapii uzależnień świadczą właśnie o tym, że jako podejście „czysto represyjne” rozumie on stosowanie kary kryminalnej za handel i używanie narkotyków. Określenie podejścia alternatywnego mianem „terapeutycznego”, „edukacyjnego” czy „profilaktycznego” nie zmienia wymowy użytego przez niego terminu „represja”, który nie oznacza „terroru”, lecz zastosowanie kary kryminalnej.

Nie można również się zgodzić z argumentem, że pojęciem odpowiadającym „represji” jest sankcja. Przede wszystkim określenia „represyjny” używa się dla oddania rzeczywistego charakteru sankcji, a w konsekwencji odpowiedzialności, w związku z realizacją której ta sankcja jest orzekana. Sankcja natomiast, jak będzie o tym mowa w podrozdziale I.1, stanowi element konstrukcji każdego rodzaju odpowiedzialności odnoszący się do konsekwencji, jakie spotykają podmiot odpowiedzialny za naruszenie normy sankcjonowanej. Nie wszystkie sankcje mogą być określone jako represja, a tylko te, które są karą. Nie są to pojęcia równoznaczne. Innymi słowy, każda kara jest sankcją, ale nie na odwrót²¹. Z kolei stanowcze opowiedzenie się za tym, że sankcje można określać jedynie według ich przynależności do określonej gałęzi prawa²², stanowiłoby zaprzeczenie możliwości podjętych

---

²⁰ OTK-A 2014, nr 9, poz. 103.

²¹ Zob. również J. Zimmermann, *Aksjomaty prawa administracyjnego*, Warszawa 2013, s. 236–239.

²² Cytując fragment zdania odrębnego: „Należy odrzucić tezę o represyjnym (czy poprawniejszym) charakterze odszkodowania lub zadośćuczynienia w polskim prawie cywilnym, a także odpowiedzialności za delikty i czyny określone w innych gałęziach prawa”.

przez prawodawcę decyzji co do ich rzeczywistego, a nie jedynie deklarowanego charakteru²³.

Podzielić należy natomiast sprzeciw wobec nadużywania przez państwo środków, które są dolegliwe. Posługiwanie się terminem „odpowiedzialność represyjna” nie stanowi jednak akceptacji dla nadmiernej albo nieuzasadnionej „represji”, innymi słowy, dla czynienia z prawa narzędzia terroru. Termin ten oddaje jednak rzeczywiste konsekwencje tego rodzaju odpowiedzialności, które sprowadzają się do „sprawienia człowiekowi dolegliwości”²⁴. Odsyłając do rozważań prowadzonych w podrozdziale I.2, w tym miejscu można się ograniczyć do stwierdzenia, że kara jest „złem”, ale „złem usprawiedliwionym”. Karanie musi przy tym odbywać się z poszanowaniem godności człowieka i zasad humanitaryzmu²⁵. Odwoływanie się do pojęcia represji przy wyjaśnianiu funkcji prawa karnego czy istoty kary nie jest przy tym obce nauce prawa karnego²⁶. To sprawianie dolegliwości stanowi istotę karania. Można oczywiście sformułować pytanie, czy karanie samo w sobie jest humanitarne, i w razie negatywnej odpowiedzi postulować określone zmiany w systemie prawnym. Obecny stan rozwoju społeczeństwa pozwala jednak na stwierdzenie, że karanie samo w sobie nie jest traktowane jako akt niehumanitarny²⁷.

Zauważyć jednocześnie należy, że używanie terminu „odpowiedzialność represyjna” dla oddania jej charakteru służy podkreśleniu, że podejmując decyzję o penalizacji określonego czynu, prawodawca powinien zachować

²³ Zob. m.in. wyroki TK: z dnia 3 listopada 2004 r., K 18/03, OTK-A 2004, nr 10, poz. 103, oraz z dnia 18 lipca 2013 r., SK 18/09, OTK-A 2013, nr 6, poz. 80.

²⁴ M. Cieślak, *O węzłowych pojęciach związanych z sensem kary*, NP 1969, nr 2, s. 196.

²⁵ W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 43, 413.

²⁶ Jedynie przykładowo warto zacytować J. Giezka: „Represja jest odpowiedzialnością na fakt popełnienia przestępstwa, stanowiąc odpłatę za wyrządzoną nim szkodę” – J. Giezek (w:) M. Bojarski (red.), J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Warszawa 2007, s. 25. Zob. również J. Utrat-Milecki, który stwierdził: „Kara jest jedną z instytucji życia społecznego, która usprawiedliwia i legitymizuje posługiwanie się przemocą i przynusem, ale też określa zasady i granice, w jakich represja może być stosowana, odwołując się w tym względzie do standardów i wrażliwości swojej epoki i ogólnych założeń ładu społecznego” – J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa 2006, s. 80.

²⁷ Zob. więcej na temat postulatów eliminacji instytucji kary kryminalnej – T. Kaczmarek, *Kara kryminalna i jej racjonalizacja* (w:) *System Prawa Karnego*, red. A. Marek, L.K. Paprzycki, t. 5, *Nauka o karze. Sądowy wymiar kary*, red. T. Kaczmarek, Warszawa 2015, s. 31–32.

należyłą rozwagą, traktując sięganie po tego rodzaju odpowiedzialność jako *ultima ratio*, przestrzegając wymogów wynikających z zasady proporcjonalności²⁸. Posługując się odpowiedzialnością represyjną, prawodawca ingeruje bowiem w sposób najbardziej inwazyjny w prawa i wolności człowieka. Dlatego używanie tego terminu dla określenia odpowiedzialności uwrażliwia na potrzebę zachowania określonego poziomu gwarancji dotyczących jej przesłanek oraz postępowania w przedmiocie tej odpowiedzialności.

Z kolei „odpowiedzialność administracyjno-karna” to taka odpowiedzialność administracyjna, która spełnia kryteria odpowiedzialności represyjnej. Od strony formalnej stanowi ona odpowiedzialność administracyjną, co uzasadnia użycie dla jej określenia przymiotnika „administracyjna”. Jeśli chodzi o jej funkcję, to ma ona charakter zbliżony do odpowiedzialności karnej, stąd uzupełnienie przymiotnikiem „karna”. Przyjmuję ten termin za D. Szumiło-Kulczycką, która poświęconą problematyce tej odpowiedzialności monografię zatytułowała „Prawo administracyjno-karne”. Zdefiniowała w niej tytułowe „prawo administracyjno-karne” jako „ogół regulacji prawnych obejmujących ustanowienie i dochodzenie odpowiedzialności z tytułu naruszenia norm prawa administracyjnego, obwarowanych sankcją w postaci kary pieniężnej, opłaty sankcyjnej, opłaty podwyższonej lub podobnej finansowej sankcji realizowanej w administracyjnym postępowaniu i przed administracyjnym organem”²⁹. Formułując w ten sposób omawiany termin, autorka nawiązała do odpowiedzialności karno-administracyjnej, z której wykształciła się odpowiedzialność za wykroczenia. Zmiana kolejności tych członów służyć miała odróżnieniu tych dwóch reżimów odpowiedzialności, z których jeden (odpowiedzialność karno-administracyjna) ma charakter historyczny. Korektę tego terminu zaproponowali R.A. Stefański i W. Radecki. Pierwszy z wymienionych autorów zakwestionował poprawność językową użytego w nim łącznika i opowiedział się za terminem „prawo admi-

---

²⁸ W tym kontekście warto zacytować J. Utrata-Mileckiego: „W nowszej historii można obserwować tendencje do swoistej «sanacji» języka i poglądów. Odrzucano pojęcie «kara» jako przestarzałe i nieprzystające do współczesności. Odrzucenie tego pojęcia i terminologii prowadziło do zachwiania tożsamością instytucji społecznej kary, co jednak wbrew zamierzeniom mogło prowadzić do zwiększenia represji, zakresu i intensywności posługiwania się przemocą i przymusem w życiu społecznym. Zjawisko to wystąpiło w związku z rozwojem idei środków zabezpieczających i nurtem antropologicznym w kryminologii” – zob. J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii...*, s. 80.

²⁹ D. Szumiło-Kulczycka, *Prawo administracyjno-karne*, Kraków 2004, s. 29.

nistracyjne karne”, który odzwierciedla jego samodzielność³⁰. Z kolei W. Radecki zaproponował dodatkowo zmianę szyku wyrazów i posługiwanie się nazwą „administracyjne prawo karne”. Takie sformułowanie odpowiadałoby czeskiemu terminowi *spravni pravo trestni* i oddawałoby jego charakter jako podsystemu prawa administracyjnego³¹.

Pomimo przytoczonych uwag w niniejszej pracy posługuję się terminem zaproponowanym przez D. Szumiło-Kulczycką. Przyznać należy, że propozycja W. Radeckiego („administracyjne prawo karne”) przez użycie składających się na ten termin słów w określonej kolejności sama w sobie oddaje pewne cechy tej odpowiedzialności, przy czym stanowi ona wyraz opowiedzenia się, podobnie jak propozycja R.A. Stefańskiego, za określoną koncepcją tej odpowiedzialności, a mianowicie jej wyodrębnieniem w ramach prawa administracyjnego. Chociaż ta koncepcja jest mi bliska, o czym szerzej w podrozdziale I.4, to nie ma pewności co do kierunku przyszłych decyzji prawodawcy. Trudno więc obecnie mówić o jej formalnej odrębności, a przedstawione przez nadmienionych autorów propozycje mogłyby służyć sformułowaniu tytułu przyszłej regulacji dotyczącej tej odpowiedzialności. Natomiast wartością, jaka wynika z używania terminu „odpowiedzialność administracyjno-karna”, jest jego coraz większa rozpoznawalność. Mając przy tym na uwadze wielość i złożony charakter problemów, z którymi prawodawca powinien się zmierzyć przy dokonywaniu zmian dotyczących tej odpowiedzialności, oraz fakt, że chociaż od wydania pierwszych publikacji, w których poruszony został problem charakteru tej odpowiedzialności, upłynęło już 20 lat³², od wspomnianej monografii D. Szumiło-Kulczyckiej ponad 10 lat, a poziom zaawansowania prac nad tą problematyką wciąż można ocenić jako wczesny, ta rozpoznawalność ma znaczenie. Kończąc ten wątek, podkreślić należy, że termin zaproponowany przez D. Szumiło-Kulczycką ma walor większej operatywności, gdy chodzi o użycie wymienionych wcześniej dwóch jego członów w odniesieniu do „odpowiedzialności”, a nie „prawa”.

³⁰ R.A. Stefański, *Prawo karne materialne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 25.

³¹ W. Radecki, *Kategoryzacje czynów zabronionych pod groźbą kary w prawie polskim, czeskim i słowackim*, cz. 2, *Ius Novum* 2012, nr 3, s. 9.

³² W. Radecki, *Kary pieniężne w systemie prawnym. Czy nowy rodzaj odpowiedzialności karnej?*, PPK 1996, nr 14–15, s. 5–18.

W niniejszej pracy konieczne jest również przyjęcie terminu pozwalającego na zbiorcze określenie takich czynów, które spełniają wszystkie wymagane w określonym reżimie odpowiedzialności represyjnej kryteria do przypisania za ich popełnienie odpowiedzialności represyjnej. Jako obejmujący swoim zakresem: przestępstwo, przestępstwo skarbowe, wykroczenie, wykroczenie skarbowe oraz delikt administracyjny, za który grozi odpowiedzialność administracyjno-karna, przyjęty został termin „delikt penalny”³³. Stosunkowo często w tym samym znaczeniu używane bywają terminy „czyn karalny”³⁴ oraz „czyn zabroniony”³⁵. Jednak pojęcia te mają swoje odrębne znaczenia³⁶, dlatego posługiwanie się nimi może rodzić obawy o ich niewłaściwe odczytanie.

Posługując się terminem „delikt”, należy jednak mieć na uwadze, że wywodzi się on z prawa prywatnego. Wprawdzie w prawie rzymskim mianem *delictum* określano przestępstwa, ale jedynie te, które miały charakter przestępstw prawa prywatnego podlegających karze prywatnej³⁷. Obecnie prawo prywatne nie jest wyłączną domeną funkcjonowania tego terminu. Przykładem jest wspomniany już delikt administracyjny, ale również delikt konstytucyjny,

---

³³ Termin „delikt” używany jest w takim znaczeniu w orzecznictwie Sądu Najwyższego – zob. uchwała składu 7 sędziów SN z dnia 24 stycznia 2013 r., I KZP 19/12, OSNKW 2013, nr 2, poz. 13, oraz przez niektórych autorów – zob. m.in. G.J. Artymiak, *O konstrukcji zbiegu idealnego – uwagi na tle uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2013 r. (I KZP 19/12)*, WPP 2015, nr 1, s. 63.

³⁴ Zob. T. Grzegorzczak, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 61; G. Bogdan (w:) G. Bogdan, A. Nita, J. Raglewski, A.R. Światłowski, *Kodeks karny skarbowy. Komentarz*, Gdańsk 2007, s. 36; P. Kardas, *Zbieg przepisów ustawy w prawie karnym...*, s. 171, 184; J. Sawicki, *Z problematyki idealnego zbiegu czynów karalnych w prawie karnym skarbowym*, Prok. i Pr. 2015, nr 12, s. 37. Wymienieni autorzy, komentując art. 8 k.k.s. bądź odnosząc się ogólnie do instytucji idealnego zbiegu, określali go jako „idealny zbieg czynów karalnych”.

³⁵ Zob. J. Duży, *głosza do uchwały składu 7 sędziów SN z dnia 24 stycznia 2013 r.*, I KZP 19/12, PiP 2014, z. 7, s. 132.

³⁶ Czyn zabroniony to zachowanie wypełniające ustawowe znamiona typu czynu zabronionego. Natomiast czyn karalny to zachowanie realizujące znamiona opisu typu czynu zabronionego pod groźbą kary, przy braku okoliczności wyłączających karalność (zob. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne...*, s. 176.). Poza tym termin „czyn karalny” ma swoje odrębne znaczenie wynikające z art. 1 § 2 pkt 2 ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn.: Dz. U. z 2014 r. poz. 382 z późn. zm.).

³⁷ Przestępstwa prawa publicznego określano mianem *crimen*. Zob. W. Wołodkiewicz (red.), *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 1986, s. 47.

delikt międzynarodowy³⁸. Sąd Najwyższy z kolei posługuje się często terminami „delikt skarbowy” oraz „delikt karnoskarbowy” jako obejmującymi swoim zakresem przestępstwa skarbowe i wykroczenia skarbowe³⁹. Wprawdzie posługiwanie się terminem „delikt” bez dodatkowych określeń nie stwarzało by w niniejszej pracy ryzyka pomyłki z deliktem prawa cywilnego, ale przyznać należy, że brak dodatkowych określeń towarzyszących terminowi „delikt” przemawia najczęściej za jego rozumieniem jako czyn niedozwolony w prawie cywilnym⁴⁰. Dlatego będąc posługiwała się terminem „delikt” uzupełnionym o przymiotnik „penalny”.

Zaznaczyć należy również, że w niniejszej pracy brak odrębnego odniesienia do zbiegu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary⁴¹ i odpowiedzialności administracyjno-karnej. Niewątpliwie w tym przypadku zachodzi zbieg reżimów odpowiedzialności represyjnej⁴², który nie jest rozstrzygany za pomocą żadnej dyrektywy. W art. 6 ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary prawodawca wręcz podkreślił niezależność tej odpowiedzialności od odpowiedzialności administracyjnej⁴³. Głównym problemem w przypadku tego zbiegu jest zatem stwierdzenie, kiedy odpowiedzialność administracyjna podmiotu zbiorowego stanowi odpowiedzialność administracyjno-karną.

³⁸ E. Smoktunowicz, C. Kosikowski (red.), *Wielka encyklopedia prawa*, Białystok–Warszawa 2000, s. 153.

³⁹ Uchwała SN z dnia 21 września 2005 r., I KZP 23/05, OSNKW 2005, nr 10, poz. 91; wyrok SN z dnia 2 kwietnia 2014 r., V KK 344/13, LEX nr 1458837; wyrok SN z dnia 10 czerwca 2014 r., III KK 144/14, LEX nr 1498814.

⁴⁰ E. Smoktunowicz, C. Kosikowski (red.), *Wielka encyklopedia...*, s. 153.

⁴¹ Zob. ustawa z dnia 28 października 2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1212 z późn. zm.).

⁴² Na temat represyjnego charakteru odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary zob. B. Nita, *Model odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary*, PiP 2003, z. 6, s. 17–18.

⁴³ Problemy wynikające z tego zbiegu były sygnalizowane m.in. przez J. Skupińskiego – zob. J. Skupiński, *Odpowiedzialność podmiotów zbiorowych na tle polskiej ustawy z dnia 28 października 2002 roku, (próba zarysu problematyki)* (w:) M. Płachta (red.) *Gdańskie Studia Prawnicze. Aktualne problemy prawa i procesu karnego. Księga ofiarowana Profesorowi Janowi Grajewskiemu*, Gdańsk 2003, s. 368. Zob. również M. Król-Bogomilska, *Z problematyki zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjnej – w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* (w:) *Wina i kara. Księga pamięci Profesora Genowefy Rejman*, Studia Iuridica 2012, t. LV, s. 75–76; M. Król-Bogomilska, *Zwalczanie karteli w prawie antymonopolowym i karnym*, Warszawa 2013, s. 400.

Dlatego zawarte w tej pracy rozważania dotyczące kryteriów stwierdzenia represyjnego charakteru odpowiedzialności formalnie uregulowanej jako odpowiedzialność administracyjna, jak i pozostałe wywody dotyczące istoty zbiegu odpowiedzialności, jego oceny oraz możliwych sposobów jego rozwiązania mają także znaczenie dla zbiegu odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary oraz odpowiedzialności administracyjno-karnej.

***

Niniejsza praca jest okazją do podziękowania dr. hab., prof. UJ Włodzimierzowi Wróblowi nie tylko za opiekę naukową nad moją rozprawą doktorską, ale także za to, że w kolejnym okresie mojej pracy naukowej mogłam liczyć na jego radę, pomoc i inspirację do dalszego rozwoju. Chciałabym również podziękować dr. hab., prof. INP PAN Jolancie Jakubowskiej-Harze, która kieruje pracami Zakładu Prawa Karnego INP PAN, za wsparcie oraz za życzliwość.

Za zachętę do poszerzenia części prawno-porównawczej tej monografii o przedstawienie analizowanych zagadnień w prawie czeskim należą się wyrazy podziękowania prof. dr. hab. Wojciechowi Radeckiemu. Chciałabym jemu oraz prof. dr. hab. Lechowi K. Paprzyckiemu podziękować również za podjęcie się roli recenzentów wydawniczych niniejszej pracy. Dziękuję za wszystkie cenne uwagi, spostrzeżenia oraz za życzliwość.

Znaczenie dla kształtu tej rozprawy miała prezentacja jej założeń, niektórych fragmentów i wniosków podczas zebrań naukowych Katedry Prawa Karnego UJ oraz Zakładu Prawa Karnego INP PAN. Wszystkim ich uczestnikom bardzo dziękuję za udział oraz cenne pytania, uwagi i komentarze. Podziękowania kieruję również do prof. Christophera Hardinga za możliwość udziału w pracach sieci badawczej CQEM (Quasi-Criminal Enforcement Mechanisms), której spotkania miały znaczenie dla wzbogacenia mojej wiedzy o odpowiedzialności administracyjno-karnej w innych krajach europejskich. Dziękuję również doc. JUDr. Helenie Práškovéj, CSc., za konsultacje dotyczące prawa czeskiego.

Rozdział I

Odpowiedzialność represyjna a odpowiedzialność administracyjno-karna

1. Pojęcie odpowiedzialności prawnej

Zdefiniowanie pojęcia odpowiedzialności represyjnej wymaga przede wszystkim odpowiedzi na pytanie, czym jest odpowiedzialność prawna. To pytanie nie jest podyktowane jedynie potrzebą wyjaśnienia pojęcia o szerszym charakterze w stosunku do tego, które ma zasadnicze znaczenie dla dalszych rozważań. Określenie tego, czym jest odpowiedzialność, pozwoli na dokonanie ważnych zastrzeżeń odnośnie do kwalifikowania niektórych decyzji administracyjnych jako aktów pociągnięcia do odpowiedzialności. Poza tym postrzeganie odpowiedzialności represyjnej jako pewnej kategorii odpowiedzialności poprzez próbę określenia tego, czym jest odpowiedzialność, pozwoli na poczynienie założeń przydatnych w formułowaniu rozwiązań zbiegu poszczególnych reżimów odpowiedzialności represyjnej.

Poszukując znaczenia terminu „odpowiedzialność prawna” w wypowiedziach przedstawicieli nauki prawa, spotkać można uwagi krytyczne, z których wynika, że choć pojęcie to ma zasadnicze znaczenie dla systemu prawa, trudno znaleźć jego jednolitą definicję⁴⁴. Przyczyną są problemy, które dotyczą znaczenia terminu „odpowiedzialność”⁴⁵. Jako powód takiego stanu rzeczy podaje się również pozorną oczywistość tego pojęcia, utożsamianie struktury odpowiedzialności z jej istotą czy koncentrację na poszczególnych

---

⁴⁴ E. Kruk, *Sankcja administracyjna*, Lublin 2013, s. 100.

⁴⁵ W. Radecki, *Odpowiedzialność prawna w ochronie środowiska*, Warszawa 2002, s. 59.

kategoriach odpowiedzialności prawnej⁴⁶. Jego analiza dokonywana jest na gruncie poszczególnych gałęzi prawa, gdzie znaleźć można określenie tego, czym jest odpowiedzialność karna, cywilna, czy administracyjna. Wyprzedzając nieco dalsze rozważania, zaznaczyć należy, że ta ostatnia nie jest jednak pojęciem w wystarczającym stopniu opracowanym w doktrynie prawa administracyjnego⁴⁷.

Termin „odpowiedzialność” nie jest zastrzeżony wyłącznie dla praktyki i nauki prawa. Może mieć ona bowiem różny charakter⁴⁸. Najczęściej używa się tego pojęcia w odniesieniu do odpowiedzialności moralnej, ale stosunkowo często możemy spotkać pojęcie odpowiedzialności politycznej czy społecznej⁴⁹. Zwłaszcza wówczas, gdy nie ma możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności prawnej określonego podmiotu, ważną z perspektywy ocen społecznych rolę odgrywa stwierdzenie, że podmiot ten jest odpowiedzialny moralnie czy, ogólnie – odpowiedzialny. Bycie odpowiedzialnym wynika z obowiązywania określonej normy, której adresatem jest właśnie ów podmiot, a której przestrzeganie zapobiega powstaniu ocenianego negatywnie stanu rzeczy. O tym, że jest on odpowiedzialny, powiemy zarówno wówczas, gdy skutek naruszenia tej normy zaistnieje stan, przed którym norma ta miała chronić, jak i w sytuacji, gdy stan ten jeszcze nie zaistniał. Podkreślamy wówczas, że na podmiocie tym ciąży obowiązek, których przestrzeganie ma służyć uniknięciu niepożądanego stanu rzeczy. Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że odpowiedzialność jest zawsze związana z pewnym obowiązkiem wynikającym z normy, która może mieć różny charakter.

Według słowników języka polskiego „odpowiedzialność” znaczy obowiązek (konieczność) odpowiadania za swoje lub czyjeś czyny i ponoszenia za nie konsekwencji. Odpowiedzialność to również przyjęcie na siebie obowiązku zadbania o kogoś lub o coś, zajmowania się tą rzeczą lub osobą, wykonanie

---

⁴⁶ W. Radecki, *Odpowiedzialność prawna...*, s. 59.

⁴⁷ W. Radecki, *Odpowiedzialność prawna...*, s. 72; M. Wincenciak, *Sankcje w prawie administracyjnym i procedura ich wymierzania*, Warszawa 2008, s. 88; E. Kruk, *Sankcja...*, s. 108.

⁴⁸ Zob. W. Radecki, *Odpowiedzialność prawna...*, s. 59–60.

⁴⁹ Przykładowo społeczna odpowiedzialność biznesu. Jest to idea prowadzenia działalności gospodarczej w sposób uwzględniający interesy społeczne, w tym ochronę środowiska. Zob. W. Gasparski (red.), *Biznes, etyka, odpowiedzialność*, Warszawa 2012.

czegoś⁵⁰. Słowo to ma wspólny rdzeń z czasownikiem „odpowiadać” czy rzeczownikiem „odpowiedź”. Podobne spostrzeżenia poczynić można w języku angielskim, w którym ogólny termin *responsibility* ma rdzeń wspólny z rzeczownikiem *response*, czy w języku niemieckim – *Verantwortung* oraz *Antwort*. W związku z tym, że słowo „odpowiedź” oznacza reakcję na pytanie, ale także na określoną sytuację, to starając się przełożyć jego znaczenie na znaczenie terminu „odpowiedzialność”, można stwierdzić, że odpowiedzialność to stan, w którym w związku z ciężącymi na pewnym podmiocie obowiązkami, w razie ich niewykonania, jego zachowanie może się spotkać z pewną reakcją. Te konsekwencje mogą się ograniczyć do negatywnej oceny społecznej, ale mogą mieć również inny charakter.

Przechodząc zatem na grunt odpowiedzialności prawnej, można przyjąć, że polega ona na tym, że na podmiocie odpowiedzialnym ciąży obowiązek wynikający z norm prawnych. Przewidziane prawem są również konsekwencje naruszenia tych obowiązków. Zaistnienie zdarzenia lub stanu rzeczy, przed którym chronić miały te normy, sprawia, że podmiot ten spotkać mogą określone przez prawo konsekwencje. W zależności od rodzaju odpowiedzialności prawnej będą miały one różny charakter. Odpowiedzialność prawna oznacza, że w związku z ciężącymi na podmiocie obowiązkami wynikającymi z norm prawnych w razie ich naruszenia podmiot ma obowiązek znieść prawnie określone konsekwencje⁵¹.

Istotą odpowiedzialności jest zatem relacja między zdarzeniem, stanem rzeczy, którego zaistnienie ma związek z obowiązkami podmiotu, a reakcją na to zdarzenie bądź stan rzeczy. Stwierdzić można, że określony podmiot jest odpowiedzialny nie tylko wówczas, gdy zaistnieje to zdarzenie lub ten stan rzeczy, ale także wówczas, gdy jeszcze nie doszło do jego zaistnienia.

⁵⁰ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 3, Warszawa 2003, s. 130; M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego. A...Ó*, Warszawa 2000, s. 1119.

⁵¹ W literaturze, na gruncie rozważań dotyczących odpowiedzialności administracyjnej, znaleźć można zarzut, że wielu autorów, określając czym jest odpowiedzialność, nie dostrzega różnicy między tym pojęciem a ponoszeniem odpowiedzialności oraz konsekwencjami poniesienia odpowiedzialności (E. Kruk, *Sankcja...*, s. 114–115). Chociaż należy się zgodzić z twierdzeniem, że definicja odpowiedzialności nie może się do tego ograniczać, powyższe sformułowania odnoszą się do takich elementów pojęcia odpowiedzialności, które mają dla niego zasadnicze znaczenie. Dlatego często jest to jedynie skrót myślowy zrozumiały dla czytelnika.

Anna Błachnio-Parzych – doktor nauk prawnych; adiunkt w Zakładzie Prawa Karnego Instytutu Nauk Prawnych PAN; członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego; stypendystka Max-Planck-Institut für ausländisches und internationales Strafrecht we Fryburgu Bryzgowijskim oraz Uniwersytetu w Cambridge; ukończyła aplikację sędziowską i adwokacką; uczestniczy w pracach *Research Network on Criminal and Quasi-Criminal Enforcement Mechanisms* (CQEM); autorka monografii *Kryminalizacja manipulacji instrumentami finansowymi* oraz kilkudziesięciu innych publikacji naukowych; jej główne zainteresowania badawcze dotyczą przestępstw gospodarczych, prawa karnego porównawczego, zagadnień szeroko pojętego prawa represyjnego oraz praw człowieka.

W publikacji kompleksowo przedstawiono problematykę zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej. W książce omówiono:

- kryteria wyróżnienia odpowiedzialności administracyjno-karnej w ramach odpowiedzialności administracyjnej,
- znaczenie reguł wyłączenia wielości ocen prawnych dla rozstrzygnięcia zbiegu,
- kwestie konieczności interwencji prawodawcy oraz jej charakteru.

W opracowaniu przeanalizowano rozwiązania przyjęte przez polskiego prawodawcę w stosunku do niektórych przypadków zbiegu odpowiedzialności karnej i administracyjno-karnej oraz rozwiązania ustanowione w prawie angielskim, niemieckim i czeskim. Na ich podstawie sformułowano modele rozstrzygania takiego zbiegu odpowiedzialności, poddano je ocenie z perspektywy przyjętych kryteriów, przede wszystkim zasady *ne bis in idem*, i wskazano najlepsze – w ocenie Autorki – rozwiązania. Przedstawione w pracy zagadnienia wyjaśniono z uwzględnieniem orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, ETPC oraz TSUE.

Książka skierowana jest do przedstawicieli nauki prawa oraz praktyków – sędziów, prokuratorów, adwokatów i radców prawnych.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

